

MÁRTON LÁSZLÓ

Koponya a kirakatban

1.

Az a bolt, ahová mindjárt belépünk az olvasóval együtt, egy forgalmas út-kereszteződésnél található. Javarészt bútort árusítanak itt, lehet azonban kapni vázát, lámpákat és még sok egyéb hasznos vagy érdekes tárgyat is. Hárman dolgoznak a boltban, egy férfi és két nő. A férfihoz most odalép egy idős asszony – vagyis, mihelyt jobban szemügyre vesszük, máris inkább azt mondjuk rá, hogy öreg néni –, és így szól:

– Azt a szépséges koponyát kérném a kirakattól.

Az eladó ötvenes éveiben járó, piros arcú, kövérkés férfi, az a fajta, aki szeret viccelődni. Ha például valaki azt mondja neki, hogy vennék egy Claudia garnitúrát, ő habozás nélkül rávágja: „én is vennék, de ha egyszer nincs rá pénzem”, vagy ha nagyon jó kedve van, cinkosan kacsint, és kérdi: „túra, garniban, Claudiával?” De most nincs nagyon jó kedve, tehát mogorván válaszol:

– Sajnálom, koponyát nem tartunk. Szépségeset meg végképp nem.

Ezzel az ügy be is volna fejezve. Csakhogy a néni nem tágít:

– De hiszen ott van a kirakatban. Azt mondja meg, hogy mennyibe kerül.

A vicces kedvű eladó most már bosszús egy kicsit.

– Nem kerül semmibe, mivelhogy nincs. Annyi koponyánk van, amennyi a nyakunkon. Úgyhogy tessék szépen hazamenni.

Ebben persze az is benne van, kimondatlanul, hogy az öreg néni láthatóan szűkölködik. Jóformán csirkefejet sem tud venni a szemközti baromfibtól, nemhogy egy szépséges koponyát vagy bármi egyéb műtárgyat ebből a jól menő bútorüzletből. De most már a kereskedői udvariasság dolgozik a kíváncsi férfiban. Kikíséri az öreg nénit az utcára: legyen oly kedves, mutassa már meg, hol is van a kirakatban az a szépséges koponya.

A kirakatban pedig egy konyhabútor-garnitúra látható a maga skandináv egyszerűségében, és a gyalult asztalhoz oda van támasztva egy bekeretezett plakát, egy plakátméretű nyomat, amelyen egy úrhölgy boltíves szobában, mívesen faragott karszékben, szépen redőzött fehér függöny előtt üldögél, és egy kerek tükörben nézegeti magát. Sok minden látható ezen a képen: kalapok, piperecikkek, hegyes fülű cerkófmajom, kalitka döglött madárral, és egy vízzel telt kerek dézsa is van a karszék alatt, ám koponya nincs.

Szépséges koponya helyett szépséges fiatal hölgy, aki a frizuráját igazgatja, és nézegeti magát a kerek tükörben.

Úgyhogy az öreg néni dolga végezetlenül távozik. Átmegy a forgalmas utca másik oldalára, onnét visszanéz. És akkor ismét meglátja a koponyát. Ott van a fekete keretben, ott bizony. Szemügyre kell azt venni közelről, mert itt valami nincs rendjén. Igen ám, de miközben az öreg néni újból átmegy a forgalmas útesten, és először balra néz, majd az úttest közepétől jobbra néz, szem elől téveszti a koponyát. Ott áll a kirakat előtt, és a koponya nincs meg, mert a fekete keretben csak a fésülködő fiatal hölgy van, meg a boltíves szoba, meg a limlomok. A mi dolgunk volna, hogy elmagyarázzuk neki: messziről nézve a boltív-ből koponyatető lesz, a hölgy fejéből és a kerek tükörből a két szemgödör, a két függönyszárny közti sötét részből az orrcsont hasadéka, a szék karfájának baluszterjeiből a fogsor, és a kerek dézsából az állkapocs.

Ám az öreg néni egy másik felismeréssel van elfoglalva. Rájön, hogy a fésülködő fiatal hölgyet egyszer már látta valamikor. Vagy éppenséggel nem is egyszer. Annyiszor láthatta, ahányszor tükörbe nézett. Ez bizony ő maga, ötvenegynéhány évvel ezelőtt. Úgyhogy nem öreg néni ő most sem, hanem idős hölgy.

Igen ám, de ötvenegynéhányévvel ezelőtt nem fésülködött ilyen önfeledten, és nem üldögélt míves karszékben, a karszék ugyanis eltűnt, amikor kifosztották a lakásukat, és a szoba szépséges boltívére sem tud visszaemlékezni. Ötvenegynéhány évvel ezelőtt egy istállóban lakott özvegy édesanyjával együtt, ugyanis éppen ki voltak telepítve. Akkor utálta meg a férfiakat is, mivel az első (és lényegében utolsó) férfi, aki előfordult az életében, korabeli szóhasználatnál élve, „nem önkéntes alapon” közeledett hozzá. És még ha legalább tiszt lett volna, lehetőleg magasrangú, de csak a helyi termelőszövetkezet kocsisa volt!

Odabent a vicces kedvű eladó még mindig csóválta a fejét:

– Ezek itt összetévesztik a bútörizletet a családi kriptával!

2.

Az egyik eladónő – fekete hajú, vékony – egy kismamával beszélget. A kismama előtt babakocsi, benne a baba egyelőre nyugodtan fekszik. Az eladónő erős idegen akcentussal beszél, tulajdonképpen töri a magyart. Valaki azt mesélte róla, hogy Ukrajnából települt át.

A kismama láthatóan zavarban van. Nem áll szándékában bútort vásárolni, ő nem azért jött. Lehajol, kivesz a babakocsiból, a baba mellől egy könyvet. Az előbb, mielőtt lehajolt volna, még sápadt volt, most viszont kétfelől egy-egy égővörös folt látszik az arcán. Állítja, hogy ő ezt a könyvet innét vitte magával, még a múlt héten. Itt volt a Savonarola könyvszekrény polcán, dekoráció gyanánt, a többi kötet mellett. Szóval, hogy ő ezt voltaképpen lopta, mert nincs pénzük rá, hogy elmenjenek a könyvesboltba, és megvegyék. Illetve nem is lehet kapni, mert harminc évvel ezelőtt jelent meg másfélezer példányban, és neki valamiért na-

gyon fontos ez a könyv, úgyhogy ellopta. Illetve nem lopta, hiszen mihelyt elolvasta, máris visszahozta; itt van, tessék.

A kismama gyorsan és körülményesen beszél, az eladónő gyengén tud magyarul, ezért eleinte nem érti pontosan, miről van szó. Kérdi: miféle könyv ez?

– Ez Valerij Brjuszovnak *A tüzes angyal* című regénye. Bódy Gábor akart belőle filmet csinálni.

– Tüzes angyal. Tudom, hogy mi az. Ognjennij angel.

– Én még ismertem a Bódy Gábort. Az anyukám a filmgyárban dolgozott, és egyszer feljött hozzánk a Bódy Gábor egy anyagért. Olyan szép volt, mint egy igazi tüzes angyal. Én akkor kilenc éves voltam, és halálosan beleszerettem. Be volt fászlizva a jobb keze, úgyhogy bal kézzel vette át az anyagot. Az anyukám nevetett, és azt mondta, hogy ez rossz előjel. Rajtam nevetett, amikor szerelmes vagyok belé. De aztán már nem nevetett, mert valaki telefonált, hogy a Bódy Gábor beült a fürdőkádba, és felvágta az ereit, és aztán az újságok is megírták, hogy tragikus hirtelenséggel meghalt, állítólag azért, mert nem kapott elég pénzt *A tüzes angyal* forgatására. Van róla egy fénykép, fehér galambok ülnek a vállán. Aztán rájöttem, hogy az anyukám is szerelmes volt belé.

– No és hogy tetszett?

– Ó, nekem nagyon tetszett. Csodálatos férfi volt.

– Nem a férfi, hanem az ognjennij angel. Mert nekem az a kedvenc könyvem. Csak én oroszul olvastam. De én Bulgakovot is szeretem, meg Jerofejevet is, és legeslegjobban szeretem Viktor Pelevint. Most mit tetszik ilyen csodálkozva nézni? Attól még, hogy valaki bútorüzletben dolgozik, és emigráns, attól még szeretheti a könyveket!

Egy kicsit el kell gondolkodnunk rajta, hogyan is beszéltesük ezt az ukrán nőt, ha már szeretetreméltó szláv akcentusát úgysem tudjuk az írott szövegben érzékeltetni, a mulatságos szótévesztések és nyelvi hibák pedig óhatatlanul karikatúrát csinálnának belőle. Viszont az sem volna jó megoldás, ha úgy beszélne, mint akinek magyar az anyanyelve, azaz mintha nem is ő volna, hanem valaki más. Legbölcsebb lesz, ha megvonjuk tőle a szót, és mi magunk mondjuk el röviden azt, amit ő maga hosszan, csapongva adott elő: angol szakos egyetemi hallgató volt Lvivben, szeretett táncolni, kezdődtek a kilencvenes évek, és mindent meg lehetett csinálni, amit addig nem. Ő például kikerült Kenyába, és hogy ott mivel foglalkozott vagy inkább mi történt vele, azt nem mondja el, utána visszajutott Franciaországba, onnét kitoloncolták, viszont közben megismerkedett a jelenlegi férjével, aki magyar. Két kisfiuk van, az egyik hatéves, a másik négy.

Helyére teszi Valerij Brjuszovot.

– Tessék választani másikat! Még nagyon sok jó könyvünk van.

Csakugyan, ott áll a polcon a letúnt évtizedek magyar irodalmának színe-java. Sánta Ferenc: *Hús óra*, Moldova György: *A beszélő disznó*, Ráth-Végh István: *Tarkabarka históriák*, Fejes Endre: *Rozsdatemető*. Talán egy felszámolt raktár-

ból vagy egy felosztatott fiókkönyvtárból kerültek ide. Nincs időnk megnézni, van-e a kötetekben könyvtári pecsét, mert közeledik a férfi eladó. Nyilván ő a főnök, és nyilván meg fogja róni az ukrán eladónót – fekete hajú, vékony –, amiért a kismamával beszélget ahelyett, hogy feszült figyelemmel várná azokat a vevőket, akik egyelőre még nincsenek itt.

Be kell azonban látnunk, hogy rosszul ítéltük meg a helyzetet. A férfi eladó egy kissé meghajol, majd átnyújt Ljudmillának egy csokoládényuszt, hiszen közeledik a húsvét, a kismamának pedig szemhunyorítás kíséretében engedélyezi, hogy magával vigyen egy fehér borítójú, karcsú könyvet, melynek címe: *Kis magyar pornográfia*.

3.

A másik eladónőről úgyszólván semmit sem tudunk mondani. Rutinos írók ilyenkor odavetik, hogy vizenyős kék szeme van, és pattanásos arcára, és még az is lehet, hogy igazat beszélnek. Mi azonban inkább a hajcsatját figyeljük, amelynek, mint ő mondja, „bivalyerős rugója van”, úgyhogy a szokásosnál jóval erősebb és dúsabb hajzatot is össze lehet szorítani vele.

Ahhoz, hogy valaki egy ilyen üzletben eladó lehessen, erkölcsi bizonyítványra van szükség, így tehát melléfogás volna azt állítanunk, hogy az eladó ezt a hajcsatot a miskolci női börtönben kapta egy zárkatársnőjétől két vagy három évvel ezelőtt, és az élet keserves időszakának egyedüli szép emléke gyanánt őrizgeti. Valójában itt vette a bútorüzletben, árkedvezményel: maga szolgálta ki magát. Azt meg már fölösleges volna hozzáfűznünk, hogy eddig még sohasem került összetűzésbe a törvénnyel.

A bútorüzletnek ez a szöglete, ahol ő dolgozik, afféle trafik: cigarettát, hajcsatot és hírlapokat lehet itt vásárolni, az adókulcs miatt az itteni bevételt külön számolják el. A nyolcvanas évek végén terjedtek el azok a boltok, ahol egészen különböző, sőt kimondottan össze nem illő dolgokat árusítottak egyszerre, például piperecikket és hentesárut. Aztán ezek a boltok visszaszorultak, eltűnedeztek, ám a bútorüzlet megmaradt nagyjából ugyanolyannak, amilyen volt másfél évtizeddel ezelőtt.

Az eladónőtől cigarettát vesz egy másik nő. Nem magának veszi.

– Beküldött, hogy vegyek neki füstszívós Ballantine’s-t, ő meg odakint álldogál a kutyával.

Az eladó bólogat, mint aki helyesel:

– Az nem cigi, hanem tömény. Olyan itt nincs.

– Azért is küldött engem. Tisztára meg van zakkanva. És nő.

Az eladó bólogat:

– Hogyhogy nő?

– Hát úgy, ahogy mondom. Már olyan magas, hogy a válláig se érek neki. És nem hajolna le az Istennek se. Még szerencse, hogy nem nagyon szoktunk csó-

kolózni. Január óta már megint nőtt két és fél centit. Mondtam, hogy elviszem orvoshoz, ő meg mondta, hogy szétrúgja az orvosnak a seggét, meg az enyémet is. De miért nő egy férfi hatvankét éves korában?

Az eladónő bólogat:

– Le kell cserélni másikra.

– Le is fogom, az lesz a vége. Akkor aztán pezseghet meg pattoghat is nekem.

Az eladónő bólogat:

– Csak nehogy aztán ő cseréljen le téged.

– Engem aztán?! Hát azért nekem egy kicsivel jobbak az esélyeim, csak rám kell nézni! Annyi pasi, amennyit akarok. Ő meg csak egy beszélő halálfej, fönt a magasban. Fönt ő ugat, lent a kutya. És ha kirúgom a lakásból, mehet az aluljáróba kartonpapíron aludni. És több, mint valószínű, hogy kirúgom, csak ezt a cigarettát még azért megveszem neki.

Az eladónő bólogat, mint aki gyanút fogott:

– Fityusz, de őszintén, elmúltál te már tizennyolc éves? Mert ha még nem, akkor tilos a cigaretta, és már a múltkor se voltak hajlandó kiszolgálni.

– Az a lányom volt, baszd meg. Nagyon hasonlít rám. Örököltem a tulajdonságait.

Az eladónő bólogat:

– Akkor jó.

– Persze, hogy jó. Megbeszéltem a Gyulával (ugye tudod, ki az?, igen, ő!), hogy mihelyt kirúgom eztet a lakásból, rögtön odaköltözöm hozzá az Edinával, és akkor kiadom a lakást megbízhatónak hatvanezerért plusz rezsi. Nem tudsz valaki megbízhatót?

Kint az utcán, az üveg túloldalán cigarettára gyújt egy hatvankét esztendő, növésben levő férfi. Sietős léptekkel halad, és előrefelé kiabál valamiféle szitkokat, pedig a festett hajú nő, aki a válláig sem ér, mögötte megy, és hátrafelé kiabálja válaszáat, az imént elhangzottakhoz hasonló kaliberű szitkokat, hátul pedig a kutya kocog, foxi, és fülsértően csahol, és legesleghátul a póráz, aki azonban hallgat, vagy legalábbis alig hallhatóan súrlódik a mocskos aszfalton.

Az eladónő megtapogatja a hajcsatját, amelynek bivalyerős rugója van, és a hajcsat alatt négy vagy öt centiméterrel az a homályos gondolat fordul meg a fejében, hogy azt a beszélő és távolodó halálfejet fönt a levegőben ki kellene festeni, olyasféle változatos mintákkal, akár a húsvéti hímes tojást, és akkor milyen ízlésesen díszítené a svéd konyhagarnitúrát az a kézzel színezett beszélő halálfej.